

วิวัฒนาการของกฎหมาย

ดร.มิตรสัน ตัวธรรม

<https://krumitson.obec.cc>

1. วิวัฒนาการของกฎหมายสากล

กฎหมายที่ใช้กันทั่วโลกในปัจจุบันนี้ มิได้มีลักษณะเดียวเหมือนกันหมดทุกประเทศ แต่มีการใช้ตามลักษณะของแต่ละระบบกฎหมายที่ประเทศนั้นเห็นว่าเหมาะสมกับสภาพสังคมของตน ระบบกฎหมายที่สำคัญมีอยู่ 2 ระบบ ได้แก่ ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร และระบบกฎหมายไม่เป็นลายลักษณ์อักษร การใช้และวิธีคิดของทั้งสองระบบนี้แตกต่างกัน ดังนั้นประเทศใดเลือกใช้ระบบกฎหมายใด การใช้และวิธีคิดทางกฎหมายก็ต้องเป็นไปตามลักษณะของระบบกฎหมายที่เลือกนั้นจึงจะเกิดความยุติธรรมกับสังคมของประเทศนั้น ทั้งนี้เพราะทั้งสองระบบมีวิวัฒนาการของกฎหมายไม่เหมือนกัน จึงสมควรทราบถึงวิวัฒนาการของกฎหมายทั้งสองระบบ

1.1 ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law System)

ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นระบบกฎหมายที่มีต้นกำเนิดมาจากกฎหมายโรมัน คำว่ากฎหมายโรมัน หมายถึง กฎหมายที่ใช้ในมหาอาณาจักรโรมัน (Roman Empire) ซึ่งประกอบ ด้วยกฎหมายสำคัญได้แก่ กฎหมายสิบสองโต๊ะ กฎหมายชาวโรมัน (Jus Civile) กฎหมายชนต่างชาติ (Jus Gentium) และตัวบทกฎหมายอื่นของมหาอาณาจักรโรมัน ต่อมาในรัชสมัยของพระเจ้าจักรพรรดิจัสติเนียนที่ 1 (Justinian I) นักกฎหมายที่สำคัญในสมัยของพระองค์ได้จัดทำร่างกฎหมายแพ่งขึ้นเป็นประมวลกฎหมาย โดยยึดถือเอาจารีตประเพณี (Custom) เป็นพื้นฐาน และนำเอาคำพิพากษา ความคิดเห็นหรือการตีความกฎหมายของนักปราชญ์กฎหมายและนักนิติศาสตร์ ขึ้นมาบัญญัติเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรอีกด้วย พระเจ้าจักรพรรดิจัสติเนียนได้ทรงบัญญัติกฎหมายขึ้นในลักษณะประมวลกฎหมายเรียกว่า “กฎหมายจัสติเนียน” (Justinian Law) อันเป็นประมวลกฎหมายที่เป็นแบบอย่างให้แก่ประเทศต่างๆ ในภายหลังได้คัดลอกเลียนแบบและนำไปบัญญัติขึ้นเป็นกฎหมายของประเทศตน โดยเฉพาะประเทศส่วนใหญ่ในยุโรป จนทำให้มีการเรียกระบบกฎหมายนี้ว่า “ระบบกฎหมายภาคพื้นยุโรป”

นอกจากนี้ยังมีบางประเทศที่ได้บัญญัติกฎหมายใช้เป็นรูปแบบของประมวลกฎหมาย เป็นส่วนใหญ่ คือบัญญัติในลักษณะเป็นการรวบรวมข้อกฎหมายหลายๆ เรื่องเข้าไว้ในเล่มเดียวกัน จัดลำดับเข้าไว้อย่างเป็นระเบียบและเป็นหมวดหมู่ มีความสัมพันธ์กันทุกเรื่องในกฎหมายเล่มเดียวกัน จึงเรียกระบบกฎหมายนี้ได้อีกอย่างหนึ่งว่า “ระบบประมวลกฎหมาย” (Code law) ประเทศที่อยู่ในระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่ใช้ประมวลกฎหมายเป็นหลักนี้ได้แก่ อิตาลี

เยอรมนี ฝรั่งเศส สวิสเซอร์แลนด์ และประเทศในทวีปเอเชียที่ได้รับอิทธิพลของระบบกฎหมายนี้ เข้ามาในประเทศของตน ได้แก่ ประเทศญี่ปุ่น และไทย

กฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นการนำเอากฎหมายในเรื่องต่างๆ มาบัญญัติขึ้นไว้เป็นลายลักษณ์อักษรวางหลักเกณฑ์ไว้ชัดเจน สะดวกแก่ประชาชนในการอ่านข้อความในกฎหมายเพื่อความเข้าใจและปฏิบัติตามได้โดยง่าย เพราะเป็นหลักเกณฑ์ที่แน่นอนและสามารถอ้างอิงกันในทุกฝ่าย กฎหมายลายลักษณ์อักษรมักจะถูกบัญญัติขึ้นโดยผ่านกระบวนการบัญญัติกฎหมาย หรือกระบวนการนิติบัญญัติ สำหรับประเทศไทยรัฐธรรมนูญกำหนดให้รัฐสภาที่มีอำนาจหน้าที่พิจารณาและให้ความเห็นชอบการจัดทำกฎหมายลายลักษณ์อักษรในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ รัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ ประมวลกฎหมาย นอกจากนั้น รัฐธรรมนูญยังให้อำนาจแก่ฝ่ายบริหาร (คณะรัฐมนตรี) ในการออกกฎหมายเมื่อมีความจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการบริหารประเทศหรือเพื่อความมั่นคงของประเทศ ในรูปของพระราชกำหนด ที่ต้องอาศัยการบังคับใช้อย่างรวดเร็ว เพื่อผลประโยชน์ความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความสงบสุขเรียบร้อยของประชาชน เช่น พระราชกำหนดเกี่ยวกับภาษีอากร เป็นต้น

1.2 ระบบกฎหมายไม่เป็นลายลักษณ์อักษร (Common Law System)

ระบบกฎหมายไม่เป็นลายลักษณ์อักษร หรือระบบกฎหมายจารีตประเพณี มีต้นกำเนิดมาจากประเทศอังกฤษ เป็นกฎหมายที่ใช้กันในประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ตลอดจนประเทศในเครือจักรภพอังกฤษ ประเทศอังกฤษมีภูมิประเทศเป็นเกาะหลายเกาะรวมกันและเป็นภูเขาอยู่หลายแห่ง อาณาเขตของประเทศอังกฤษแต่เดิมประกอบด้วยชนพื้นเมืองหลายเผ่า เช่น เผ่า Anglian เผ่า Saxon (ในภายหลังได้รวมกันและเรียกตัวเองว่า แองโกลแซกซอน) ในยุคแรกของแองโกลแซกซอน ราว ค.ศ. 1066 ผู้มีชัยได้ครอบครองเกาะอังกฤษ คือพระเจ้าวิลเลียมที่ 1 ซึ่งเป็นชาว Norman พระองค์ประกาศที่ดินในเกาะอังกฤษทั้งหมดมาเป็นของพระองค์ แล้วจัดแบ่งให้แก่ขุนนางแต่ละคนที่จงรักภักดีตามศักดินา ซึ่งเรียกกันว่า “ระบบ Feudalism” ชนแต่ละเผ่าของอังกฤษในขณะนั้นต่างมีจารีตประเพณีท้องถิ่นเป็นของตนเอง การพิจารณาคดีจึงเริ่มจากระดับท้องถิ่นโดยผู้พิพากษาที่ไปจากศาลหลวง (ศูนย์กลางอยู่ที่กรุง London เรียกว่า Westminster) ถูกจัดส่งหมุนเวียนไปพิจารณาคดีในระดับท้องถิ่น ศาลหลวงพยายามปรับปรุงกฎหมายให้เป็นกลางที่สุดที่เรียกว่า Common Law คือใช้บังคับได้ทั่วไป และเอาจารีตประเพณีในเรื่องต่างๆ มารวมเข้าไว้ เช่น การถือครองที่ดิน ทรัพย์สิน ละเมิด เป็นต้น การพิจารณาคดีของผู้พิพากษาจะนำเอาหลักเกณฑ์จากจารีตประเพณีที่ใช้เป็นกฎหมายอยู่แล้วมาปรับแก้คดีที่เกิดขึ้น ซึ่งศาลย่อมมีอำนาจใช้ดุลพินิจในการปรับแก้ข้อเท็จจริงแล้วตัดสินคดีไปตามที่เห็นว่ายุติธรรม คำพิพากษาของศาลในระบบ Common Law จึงเป็นบรรทัดฐานแก่ผู้พิพากษาคนต่อๆ มาที่จะใช้เป็นแบบอย่าง และมีคุณค่าเหมือนตัวบทกฎหมาย ทำให้เกิดคำกล่าวที่ว่า “ผู้พิพากษาเป็นผู้สร้างกฎหมาย” (Judge Made Law)

การที่ระบบกฎหมายของประเทศอังกฤษถูกเรียกว่าระบบกฎหมายไม่เป็นลายลักษณ์อักษร หรือระบบกฎหมายจารีตประเพณีนั้น เพราะกฎหมายที่ใช้เป็นหลักของประเทศ ไม่มีการบัญญัติข้อกฎหมายในลักษณะกำหนดวางหลักเกณฑ์ไว้ชัดเจนอย่างเช่นในระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร แต่จะกำหนดหลักกฎหมายไว้ในคำพิพากษาของศาลสูงสุดที่ตัดสินคดีไว้เป็นคดีแรก โดยนำจารีตประเพณีมาเป็นเหตุผลในการตัดสินคดี ซึ่งจารีตประเพณีของแต่ละท้องถิ่นนั้นเหมือนกันบ้างไม่เหมือนกันบ้าง ดังนั้นในการพิจารณาคดีจึงจำเป็นต้องเชิญประชาชนในท้องถิ่นนั้นที่เป็นคนดีเป็นที่เคารพนับถือทั้งท้องถิ่นมาร่วมนั่งพิจารณาคดีในศาลด้วย โดยพิจารณาเฉพาะข้อเท็จจริง แล้วตัดสินว่าผู้นั้นกระทำความผิดตามที่กล่าวหาหรือไม่ ประชาชนที่ถูกเชิญมานี้เรียกว่า “คณะลูกขุน” (Jury) ถ้าคณะลูกขุนเห็นว่าผู้ต้องหากระทำผิดจริง ก็เป็นหน้าที่ของผู้พิพากษาที่จะพิจารณาในปัญหาข้อกฎหมายต่อไปแล้วพิพากษาคดี แต่หากคณะลูกขุนเห็นว่าไม่ผิดก็ต้องปล่อยตัวผู้ต้องหาขึ้นไป ระบบการพิจารณาคดีของประเทศอังกฤษนี้ต่างกับการพิจารณาคดีของประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร ในระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษรจะมีผู้พิพากษาเท่านั้นที่เป็นผู้ทำหน้าที่ทั้งพิจารณาและพิพากษาคดี โดยพิจารณาทั้งปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาข้อกฎหมาย โดยนำกฎหมายที่เกี่ยวข้องมาพิจารณาปรับกับคดีด้วยวิธีการตีความกฎหมาย จึงไม่จำเป็นที่จะต้องมีคณะลูกขุนมานั่งพิจารณาคดีในส่วนที่เป็นปัญหาข้อเท็จจริงเหมือนระบบกฎหมายของประเทศอังกฤษ

2. วิวัฒนาการของกฎหมายไทย

ในอดีตกฎหมายไทยไม่ได้เขียนขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร เนื่องจากยังไม่มีผู้รู้หนังสือ จึงใช้จารีตประเพณีซึ่งมาจากขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยแต่โบราณเป็นข้อบังคับความประพฤติของคนชาวไทย กฎหมายของไทยมีวิวัฒนาการเป็นเวลายาวนานสามารถลำดับยุคสมัยได้ดังนี้

2.1 สมัยก่อนสุโขทัย

ยุคนี้เป็นยุคเริ่มแรกของการรวมตัวชนเผ่าพันธุ์ไทย อาณาเขตดินแดนของไทยยังไม่เป็นที่แน่นอน เพราะอยู่กันเป็นกลุ่มเป็นก๊กเป็นเหล่า แล้วแต่กลุ่มใดเผ่าพันธุ์ใดจะมีอำนาจในช่วงเวลานั้น และสืบทอดเชื้อสายต่อ ๆ มาหลายยุคหลายสมัย เช่น ทวารวดี ละโว้ ศรีวิชัย และล้านนา เป็นต้น

ในยุคเหล่านี้ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับกฎหมายที่ใช้ให้เห็นแน่ชัด คงมีเพียงในยุคล้านนาที่ปรากฏให้เห็นเกี่ยวกับกฎหมายใช้บังคับในอาณาจักรล้านนา คือ “กฎหมายพระเจ้ามังราย” (มังรายศาสตร์) ซึ่งได้นำจารีตประเพณีมาบัญญัติเป็นกฎหมายไว้อย่างชัดเจน สำหรับยุคอื่น ๆ นั้น แม้ไม่มีหลักฐานปรากฏให้เห็นว่ามีการใช้กฎหมายลักษณะใด แต่ในทางพฤติกรรมของมนุษย์ที่ต้องอยู่ร่วมกันเป็นเผ่าพันธุ์ ทำให้สันนิษฐานได้ว่ากฎหมายที่ใช้จะเป็นกฎหมายจารีตประเพณีของแต่ละเผ่าพันธุ์ โดยหัวหน้าเผ่าพันธุ์นั้นเป็นผู้กำหนดกฎหมายให้ปฏิบัติ ซึ่งหัวหน้าเผ่าพันธุ์ในแต่ละยุค

อาจเป็นกษัตริย์หรือคนธรรมดาที่เผ่าพันธุ์นั้นยกย่องให้เป็นผู้นำก็ได้ เช่น ยุคล้านนาซึ่งเป็นยุคก่อนเปลี่ยนเข้าสู่ยุคสุโขทัย มีกษัตริย์เป็นหัวหน้าเผ่าพันธุ์คือ พระเจ้ามังราย (พระเจ้าเม็งราย) ยุคนี้มีความเจริญรุ่งเรืองมาก มีกฎหมายใช้บังคับอย่างชัดเจนทำให้ชาวล้านนาปฏิบัติตามได้ถูกต้อง

2.2 สมัยสุโขทัย

ยุคนี้เป็นยุคที่มีความเข้มแข็งและเจริญรุ่งเรืองขึ้นมา ในขณะที่ยุคล้านนาเริ่มเสื่อมอำนาจลง ยุคสุโขทัยนี้มีปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับกฎหมายและการปกครองบ้านเมืองไว้ให้เห็นชัดเจน อีกทั้งมีการประดิษฐ์ตัวอักษรภาษาไทยขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยพ่อขุนรามคำแหง **พ่อขุนรามคำแหงได้ทรงคิดลายสือไทยขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 1826** โดยนำเอาอักษรขอมมาดัดแปลงและได้จารึกข้อความไว้บนหลักศิลา หลักศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงหลักที่ 1 ซึ่งถูกจารึกเมื่อปี พ.ศ. 1835 มีข้อความเกี่ยวกับกฎหมาย เศรษฐกิจ และการปกครอง นักกฎหมายในประวัติศาสตร์จึงเชื่อกันว่าศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงถือเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรฉบับแรกของไทย และในทางนิติศาสตร์ยังถือว่าศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทยอีกด้วย ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า ในยุคสมัยนั้นได้มีกฎหมายใช้แล้ว ศิลาจารึกด้านที่ 1 และด้านที่ 2 ได้กล่าวถึงพระประวัติของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชดังนี้

“พ่อกูชื่อศรีอินทราทิตย์ แม่กูชื่อนางเสือง พ่อกูชื่อบ้านเมือง ตูพี่น้องท้องเดียวห้าคน ผู้ชายสาม ผู้หญิงสอง พี่เพื่อผู้ยายตายจากเพื่อเตียมแต่ยังเล็ก”

ส่วนข้อความในศิลาจารึกส่วนอื่นๆ นั้น เห็นได้ชัดว่าเป็นคำจารึกเกี่ยวกับกฎหมายในลักษณะต่างๆ อาทิ

“เจ้าเมืองบ่อเอจากอบในไพร่ ลู่ทางเพื่อจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย” ข้อความตอนนี้ถือว่าเป็นกฎหมายห้ามเก็บภาษีหรือแสดงว่าไม่มีการเก็บภาษีผ่านด่าน

“ไพร่ฟ้าหน้าใส ลูกเจ้าลูกขุนผู้ใด แลล้มตายหายกว่า เย้าเรือนพ่อเชื้อ เลือคำมัน ช้างขลุกลูกเมีย เยียข้าว ไพร่ฟ้าข้าไท ป่าหมาก ป่าพลู พ่อเชื้อมัน ไวแก่ลูกมันสิ้น” ข้อความตอนนี้ถือว่าเป็นกฎหมายเกี่ยวกับมรดก กล่าวคือ ผู้ใดตาย ทรัพย์สืบทอดได้แก่ลูก

“ไพร่ฟ้าลูกเจ้าลูกขุน ผู้ใดผิดแผกแสบกว้างกัน สวนตุ้มแท้แล้วจึงแล่งความแก่ข้าด้วยชื้อบเข้าผู้ลักมักผู้ช้อน เห็นเข้าท่านบิไคร่พิน เห็นสินท่านบิไคร่เตือด” ข้อความตอนนี้ถือว่าเป็นกฎหมายเกี่ยวกับการตัดสินคดีความ แสดงลักษณะของผู้พิพากษา (ตุลาการ) ว่าพึงตัดสินคดีด้วยความเป็นธรรม ไม่เห็นแก่อำิสสินจ้างใดๆ

“สร้างป่าหมาก ป่าพลูทั่วเมืองนี้ทุกแห่ง ป่าพร้าวก็หลายในเมืองนี้ ป่าลังก็หลายในเมืองนี้ หมากม่วงก็หลายในเมืองนี้ ใครสร้างได้ไวแก่มัน” ข้อความตอนท้ายที่ว่า “ใครสร้างได้ไวแก่มัน” ถือว่าเป็นบทบัญญัติที่รับรองสิทธิในทรัพย์สิน (กรรมสิทธิ์)

“ในปากปทุมมิกดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้ หั้น ไฟฟ้าหน้าปก กลางบ้าน กลางเมือง มีถ้อย มีความ เจ็บท้องข้องใจ มันจกกล่าวถึงเจ้าถึงขุนบไว้ไปลั่นกดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองไคยนี้ เรียกเมื่อถามสวนความแก่นด้วยชื่อ ไฟฟ้าในเมืองสุโขทัยนี้จึงชม” ข้อความตอนนี้ถือว่าเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับการร้องทุกข์ แสดงให้เห็นวิธีการปกครองวิธีหนึ่งและเป็นจิตวิทยาที่ดีในการเข้าถึงประชาชน เพราะแม้จะมีอักษรไทยใช้แล้ว แต่ในทางปฏิบัติยังให้ร้องทุกข์โดยวาจาเพราะคนส่วนใหญ่เขียนหนังสือไม่เป็น

นอกจากที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว อีกเหตุผลหนึ่งที่เชื่อได้ว่าในสมัยสุโขทัยมีบทกฎหมายที่ใช้ในการปกครองบ้านเมืองในสมัยนั้นมากกว่าที่ปรากฏในศิลาจารึก คือ หากเปรียบเทียบกับกฎหมาย พระเจ้ามังราย(มังรายศาสตร์) ซึ่งมีผู้ค้นพบกฎหมายและเชื่อว่าพระเจ้ามังรายหรือ พระยาเม็งรายกษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านนาได้ทรงบัญญัติขึ้นนั้น มีบทบัญญัติหลายลักษณะด้วยกัน ทั้งทางปกครอง ทางแพ่ง ทางอาญา และวิธีพิจารณาความ ซึ่งแสดงว่าอาณาจักรล้านนาในขณะนั้นมีความเจริญรุ่งเรือง มีระเบียบแบบแผน และมีกฎหมายใช้ปกครองบ้านเมือง จึงเชื่อได้ว่าอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งอยู่ติดต่อกันและมีความเจริญรุ่งเรืองทัดเทียมกัน คงจะมีกฎหมายที่มีได้ปรากฏในศิลาจารึกใช้เป็นหลักในการปกครองบ้านเมืองเช่นเดียวกับอาณาจักรล้านนา ที่มีมังรายศาสตร์ (กฎหมายพระเจ้ามังราย) เป็นกฎหมายใช้บังคับอยู่ในยุคสมัยนั้น

แม้ในยุคสุโขทัยจะมีหลักศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งถือว่าเป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรฉบับแรกของไทยก็ตาม แต่กฎหมายอื่นๆ ก็ได้ใช้บังคับในลักษณะของกฎหมายจารีตประเพณี โดยยึดคำวินิจฉัยของพ่อขุนต่างๆ เป็นกฎหมาย จึงนับว่าในยุคสุโขทัยนี้ใช้กฎหมายแบบระบบกฎหมายจารีตประเพณี มีการปกครองแบบพ่อปกครองลูก

2.3 สมัยกรุงศรีอยุธยา

เมื่อยุคสุโขทัยลึกลง เพราะเกิดโรคระบาดในสุโขทัยทำให้คนตายเป็นจำนวนมากไม่อาจอยู่อาศัยในดินแดนสุโขทัยได้อีก จึงต้องอพยพกระจัดกระจายไปอยู่ที่อื่นจนมาสร้างดินแดนแห่งใหม่ที่อยุธยา และเริ่มมีการปกครองในรูปแบบของการมีกษัตริย์เป็นผู้ปกครองเป็นครั้งแรกในยุคนี้ ซึ่ง **กษัตริย์องค์แรกของไทยคือ “พระเจ้าอู่ทอง”** ผู้ทรงเป็นต้นราชวงศ์อู่ทองราชวงศ์แรกของไทย โดยต่อมาได้สถาปนาพระองค์เป็น **“สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1”**

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงสร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองหลวง เมื่อประมาณปี พ.ศ. 1893 ในยุคสมัยนั้นมีการติดต่อสัมพันธ์กับอาณาจักรขอมซึ่งได้รับอิทธิพลจาก

ลัทธิฮินดูทั้งทางประเพณีและวัฒนธรรม ไทยจึงเริ่มนำเอาลัทธิฮินดูและพราหมณ์เข้าสู่ระบอบการปกครอง โดยปกครองแบบระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ส่วนระบบกฎหมายในสมัยอยุธยา มีรากฐานมาจาก “คัมภีร์พระธรรมศาสตร์” และ “หลักอินทภาษ” ซึ่งไทยได้มาจากมอญหรือรามัญซึ่งอาศัยอยู่แถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาแต่ดั้งเดิม มอญได้รับคัมภีร์พระธรรมศาสตร์และหลักอินทภาษมาจากอินเดีย คัมภีร์พระธรรมศาสตร์เป็นกฎหมายเก่าแก่ของอินเดียโบราณ (ชมพูทวีป) ไทยได้รับเอาคัมภีร์พระธรรมศาสตร์มาเป็นหลักในการบัญญัติกฎหมาย ส่วนหลักอินทภาษนั้นเป็นหลักธรรมสำหรับผู้พิพากษาดูแลการฟังยึดถือปฏิบัติ นอกจากนี้ในสมัยอยุธยายังมี “พระราชศาสตร์” ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบกฎหมายไทยโบราณ พระราชศาสตร์เป็นพระบรมราชวินิจฉัยในอรรถคดีของพระมหากษัตริย์ทั้งหลายซึ่งมีจำนวนมาก เพราะเกิดขึ้นและสะสมมาเป็นเวลานาน ประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับกฎเกณฑ์การปฏิบัติราชการ กฎมณเฑียรบาล และกฎเกณฑ์เรื่องที่ดิน นอกจากคัมภีร์พระธรรมศาสตร์และพระราชศาสตร์แล้ว ในสมัยอยุธยายังมี “กฎหมายสารบัญญัติ” ในส่วนแบ่งได้แก่ กฎหมายลักษณะผิดเมีย ลักษณะทาส ลักษณะลักพา ลักษณะมรดก ลักษณะกู้หนี้ และลักษณะเบ็ดเสร็จ ในส่วนอาญา ได้แก่ กฎหมายลักษณะมูลคดีวิวาท และบทพระอัยการอาญาหลวงสำหรับ “กฎหมายวิธีสบัญญัติ” ก็มีหลายลักษณะเช่นกัน ได้แก่ กฎหมายลักษณะพระธรรมนูญ ลักษณะรับฟ้อง ลักษณะพยาน ลักษณะพิสูจน์ดำน้ำลุยเพลิง ลักษณะตระลาการ และลักษณะอุทธรณ์ เป็นต้น

ในยุคกรุงศรีอยุธยานี้แม้ได้มีการบัญญัติกฎหมายลายลักษณ์อักษรขึ้นมาใช้บ้างแล้วก็ตาม แต่ยังไม่มีการเรียบเรียงแบบแผน ในการบัญญัติกฎหมายเช่นในลักษณะของระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร จึงถือว่าในยุคนี้คงใช้กฎหมายตามแบบระบบกฎหมายจารีตประเพณี และมีการปกครองตามแบบระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

2.4 สมัยกรุงธนบุรี

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงสร้างกรุงธนบุรีขึ้นมาเป็นราชธานีใหม่แทนกรุงศรีอยุธยา หลังจากกรุงศรีอยุธยาล่มสลายลงเพราะถูกพม่ารุกรานและเผากรุงศรีอยุธยาจนพินาศ ในยุคนี้ไทยยังคงทำสงครามกับพม่า และทำสงครามกับเมืองอื่น ๆ เพื่อรวบรวมอาณาเขตดินแดนของไทยให้เป็นปึกแผ่น ทำให้กฎหมายที่ใช้ในยุคนี้ยังคงใช้กฎหมายตามที่ใช้อยู่ในสมัยอยุธยา คือ คัมภีร์

พระธรรมศาสตร์ พระราชศาสตร์ และกฎหมายลักษณะต่าง ๆ ไม่ได้มีการพัฒนากฎหมายขึ้นมาใหม่ อีกทั้งยุคนี้มีช่วงเวลาสั้นประมาณ 15 ปี ดังนั้นในยุคนี้จึงยังมีการใช้กฎหมายตามระบบกฎหมายจารีตประเพณี ปกครองตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เช่นเดียวกับสมัยอยุธยา

2.5 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

2.5.1 ก่อนการเปลี่ยนระบบกฎหมาย

เมื่อย้ายราชธานีจากกรุงธนบุรีมาตั้งราชธานีใหม่ที่ กรุงรัตนโกสินทร์ เจ้าพระยาจักรีได้สถาปนาพระองค์เป็นปฐมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์มีพระนามว่า “ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ” รัชกาลที่ 1 ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี

กฎหมายที่ใช้ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ **เป็นกฎหมายที่สืบทอดมาจากสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นส่วนใหญ่** หลังจากกรุงศรีอยุธยาแตกในปี พ.ศ.2310 ตัวบทกฎหมายต่าง ๆ ถูกเผาทั้งป็นจำนวนมาก ที่เหลืออยู่บางส่วนก็ไม่สมบูรณ์ ทำให้หลักเกณฑ์ในการตัดสินคดีคลาดเคลื่อนและเกิดความไม่เป็นธรรม พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจึงได้ให้มีการชำระสะสางกฎหมายขึ้นครั้งใหญ่ โดยมีการรวบรวมกฎหมายและตรวจชำระให้ยุติธรรมเหมาะสมกับกาลสมัยยิ่งขึ้นกว่าเดิม เท่ากับเป็นการปฏิรูปกฎหมายครั้งใหญ่ของไทยเลยทีเดียว กฎหมายที่ชำระสะสางขึ้นใหม่นี้มีชื่อว่า “กฎหมายตราสามดวง” เริ่มใช้บังคับราวปี พ.ศ.2347 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนั่นเอง

มูลเหตุที่ได้มีการชำระสะสางอันถือเป็นการเริ่มโฉมหน้าใหม่ของประวัติศาสตร์กฎหมายไทยใน พ.ศ. 2374 นั้น มีข้อเท็จจริงจากคำปรารภว่า

“ศุภมัสดุ 1166 ๗๗๑ พระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราชรามาธิบดี ๗๗๑ เสด็จออกพระที่นั่งบุษบกมาลามหาจักรพรรดิมาน ๗๗๑ ซึ่งเจ้าพระยาศรีธรรมราชเดชชาติ อำมาตย์นุชิตรากราบบังคมทูลพระกรุณาด้วยข้อความ นายบุญศรี ช่างเหล็กหลวงร้องทุกข์ราชกล่าวโทษพระเกษม นายราชอรอด ใจความว่า **อ้าแดงป้อม** ภรรยานายบุญศรี ฟ้องหย่า นายบุญศรีฯ ให้การแก่พระเกษมว่า อ้าแดงป้อมนอกใจทำชู้ด้วยนายราชอรอด แล้วมาฟ้องหย่า นายบุญศรีฯ ไม่หย่าพระเกษมหาพิจารณาตามคำให้การนายบุญศรีไม่ พระเกษมพูดจาเท็จโลมอ้าแดงป้อม และพิจารณาไม่เป็นสัจธรรมเข้าด้วยอ้าแดงป้อม แล้วคัดข้อความมาให้ลูกขุนสานหลวงปลุกษา ว่าเป็นหญิงหย่าชาย ให้อ้าแดงป้อมกับนายบุญศรี ขาดจากผัวเมียตามกฎหมาย จึงทรงพระกรุณาตรัสว่า หญิงนอกใจชายแล้วมาฟ้องหย่าชาย ลูกขุนปลุกษาให้หย่ากันนั้นหาเป็นยุติธรรมไม่ จึงมีพระราชโองการตรัสสั่งให้เจ้าพญาพระคลังเอากฎหมาย ณ สานหลวงมาสอบกับฉบับหอหลวงข้างที่ ได้ความว่าชาย

หาผิดมิได้ หญิงขอหย่า ท่านว่าเป็นหญิงหย่าชายหย่าได้ ถูกต้องกันทั้งสามฉบับ จึงมีพระราชโองการตรัสว่าฝ่ายพุทธจักรนั้น ฯลฯ พระไตรปิฎกธรรมนั้นพ้นเพื่อนวิปริต ฯลฯ ก็ได้อาราธนาประชุมเชิญพระราชคณะทั้งปวง ฯลฯ ให้ทำสังคายนา ฯลฯ และฝ่ายข้างอาณาจักรนี้ กษัตริย์ผู้ดำรงแผ่นดินนั้น อาศัยซึ่งโบราณราชนิติกฎหมาย จึงพิพากษาคัดสินเนื้อความราษฎรทั้งปวงได้โดยยุติธรรม และพระราชกำหนดพระอัยการนั้นก็พ้นเพื่อนวิปริตผิดซ้ำต่างกันไปเป็นอันมาก ด้วยคนอันโลภหลงหาความละอายแก่บาปมิได้ ดัดแปลงแต่งชอบใจไว้พิพากษาพาให้เสียยุติธรรมสำหรับแผ่นดินไปก็มีบ้าง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมจัดข้าทูลละอองธุลีพระบาทที่มีสติปัญญา ได้อาลักษณ์ ขุนสุนทรโวหาร ผู้ว่าที่พระอาลักษณ์ 1 ขุนสารประเสริฐ 1 ขุนวิเชียรอักษร 1 ขุนวิจิตรอักษร 1 ลูกขุน ขุนหลวงพระไกรสี 1 พระราชพิณใจ 1 นายพิมพ์ 1 นายด่าน บาเรียน 1 ให้ชำระพระราชกำหนดบทพระอัยการอันมีอยู่ในหอหลวง ตั้งแต่พระธรรมศาสตร์ให้ถูกด้วยตามบาฬีและเนื้อหาความมิให้ผิดเพี้ยนซ้ำกันได้ จัดเป็นหมวดเหล่าเข้าไว้ ฯลฯ แล้วให้อาลักษณ์ขุนเส้นหมึก 3 ฉบับ ไว้ห้องเครื่องฉบับหนึ่ง ไว้หอหลวงฉบับหนึ่ง ณ สานหลวงสำหรับลูกขุนฉบับหนึ่ง ปิดตราพระราชสีห์ พระคชสีห์ บัวแก้ว ทุกเล่มเป็นสำคัญ ถ้าพระเกษม ไกรสี เชิญพระสมุดพระราชกำหนดบทพระอัยการออกมาพิพากษากิจคดีใด ลูกขุนทั้งปวงไม่เห็นปิดตราสามดวงนี้ไซ้ร้ออย่าให้เชื่อฟังเอาเป็นอันขาดทีเดียว”

จากคำปรารภนี้ทำให้ได้ความว่า มูลเหตุของการตรวจชำระกฎหมายในสมัยราชการที่ 1 เมื่อ พ.ศ. 2347 ก็คือ ความประสงค์จะแก้ไขความวิปาสคลาดเคลื่อนและความไม่ยุติธรรมที่พบ ในกฎหมายเก่านั้นเอง ความวิปาสคลาดเคลื่อนและความไม่ยุติธรรมดังกล่าวอาจปรากฏอยู่ในกฎหมายแต่เดิม หรืออาจเพิ่งปรากฏภายหลังเมื่อกรุงศรีอยุธยาแตกและมีการต่อเติมเสริมแต่งกฎหมายนั้นก็ว่าได้ หลังจากการตรวจสอบแก้ไขเรียบร้อยแล้ว ได้มีการประทับตราเพื่อเป็นหลักประกันความถูกต้อง จึงได้ชื่อว่า **“กฎหมายตราสามดวง”** ตราสามดวงดังกล่าวนี้ได้แก่

1. **ตราราชสีห์** เป็นตราประจำตำแหน่งสมุหนายก ต่อมาเป็นตราของกระทรวงมหาดไทย
2. **ตราคชสีห์** เป็นตราประจำตำแหน่งสมุทกลาโหม ต่อมาเป็นตราของกระทรวงกลาโหม
3. **ตราบัวแก้ว** เป็นตราประจำตำแหน่งโกษาธิบดี ต่อมาเป็นตราของกระทรวงการต่างประเทศ

สาเหตุที่ประทับตราทั้งสามก็เพื่อป้องกันการปลอมแปลง และเป็นการยืนยันถึงความถูกต้องในการนำเอากฎหมายใหม่ไปใช้ โดยให้ใช้เฉพาะฉบับที่มีตราสามดวงประทับที่ปกเท่านั้น ภายหลังมีกฎหมายตราสามดวงแล้ว ช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ก็มีกฎหมายอื่นๆ อีก เช่น พระราช

บัญญัติบ่อนเบี้ย พ.ศ. 2337 กฎหมายห้ามไม่ให้ซื้อฝิ่นขายฝิ่น พ.ศ. 2354 และกฎหมายโจรห้าเส้น พ.ศ. 2380 ต่อมาในปี พ.ศ. 2387 หมอบรัดเลย์ (Dr. Bloodley) มิชชันนารีชาวอเมริกัน ได้นำเครื่องพิมพ์ดีดเข้ามาในประเทศไทยเป็นครั้งแรก ทำให้เกิดมีการพิมพ์ขึ้นในประเทศไทยนับตั้งแต่นั้นมา (ซึ่งต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 เสด็จในกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ได้ทรงจัดพิมพ์กฎหมายขึ้น โดยจัดเป็นบทขึ้นใหม่และทรงอธิบายเป็นเหตุผลไว้บ้าง จึงเรียกฉบับที่เสด็จในกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ได้ทรงพิมพ์ขึ้นนี้ว่า “กฎหมายราชบุรี” ซึ่งมี 2 เล่ม คือ เล่ม 1 และเล่ม 2)

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ได้นำกฎหมายที่ใช้อยู่ในสมัยรัชกาลที่ 1 มาใช้บังคับต่อไปเช่นเดิม ในช่วงนี้ไทยเป็นปึกแผ่นมากขึ้นและเจริญรุ่งเรืองเป็นลำดับ โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีการติดต่อค้าขายกับจีนทำให้เศรษฐกิจของไทยมั่นคงมาก

จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เป็นยุคที่ประเทศไทยเริ่มรับแนวความคิดของตะวันตก พระองค์ทรงศึกษาภาษาต่างประเทศอย่างแตกฉาน และทรงเห็นความจำเป็นที่จะต้องปรับตนให้ทันและทัดเทียมกับอารยธรรมตะวันตก ไทยจึงติดต่อสัมพันธ์ไมตรีกับชาติตะวันตกมากขึ้น เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส โปรตุเกส อิตาลี เป็นต้น ทำให้มีชนชาติตะวันตกเข้ามาอยู่ในไทยมาก เมื่อมีความขัดแย้งกันระหว่างคนไทยกับคนต่างชาติ คนต่างชาติจะไม่ยอมขึ้นศาลไทย ทำให้กฎหมายไทยที่ใช้อยู่ไม่สามารถใช้บังคับกับคนต่างชาติได้ โดยชาวต่างชาติหาเหตุว่ากฎหมายของไทยล้าหลัง ทำให้เกิดสิทธิสภาพนอกอาณาเขตขึ้นในไทย

ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 4 ไทยยังคงใช้การปกครองตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มีการพัฒนากฎหมายเป็นลักษณะการวางหลักกฎหมายดังเช่นกฎหมายลายลักษณ์อักษรขึ้นบ้าง แต่ยังไม่เป็นระบบแบบแผนดังเช่นในระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร จึงถือว่าในช่วงนี้ไทยยังใช้กฎหมายตามระบบกฎหมายจารีตประเพณี

2.5.2 การเปลี่ยนระบบกฎหมาย

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมหाराช รัชกาลที่ 5 มีการเปลี่ยนแปลงประเทศครั้งใหญ่พร้อมกันในทุกด้าน เพื่อพัฒนาประเทศให้ต่างชาติยอมรับ จะได้แก้ไขปัญหาลิทธิสภาพนอกอาณาเขตในไทยให้หมดไป พระองค์ทรงพัฒนาด้านต่างๆ หลายด้าน ได้แก่ ด้านกฎหมาย ทรงให้มีการแก้ไขกฎหมายและเปลี่ยนระบบกฎหมาย ด้านกระบวนการยุติธรรม ทรงให้มีการปรับเปลี่ยนหน่วยงานกระบวนการยุติธรรมตามความเหมาะสมของงานด้านยุติธรรม ด้านสิทธิเสรีภาพของประชาชน ทรงให้มีการเลิกทาส ด้านการปกครอง ทรงให้มีการเปลี่ยนแปลงการบริหารราชการแผ่นดินใหม่ ด้านการทหาร ทรงปรับปรุงทั้งทหารบก ทหารเรือ

และทหารอากาศ ด้านการศึกษา ทรงให้จัดทำหลักสูตรวิชาสามัญสอนให้แก่ประชาชนทั่วไป โดยตั้งโรงเรียนสอนสายสามัญแห่งแรกที่วัดมหรณพารามวรวิหาร และทรงมีพระบรมราชานุญาตให้กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์จัดตั้งโรงเรียนสอนกฎหมายเป็นการเฉพาะขึ้นต่างหากด้วย และทรงพัฒนาในด้านอื่น ๆ อีกหลายด้าน ทำให้ยุคของกฎหมายที่ใช้อยู่ดั้งเดิมตามแบบระบบกฎหมายจารีตประเพณีหมดไปและเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคแห่งระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร

พระองค์ทรงตระหนักว่างานด้านกฎหมายและศาลไทยเป็นเรื่องที่มีความสำคัญเป็นอันดับแรก เพราะเป็นปัญหาที่ ก่อให้เกิดการขยายสิทธิสภาพนอกอาณาเขต (Extraterritorial Right) ในไทย กล่าวคือ ชาวต่างประเทศเห็นว่ากฎหมายไทยล้าสมัยและไม่อาจให้ความยุติธรรมแก่คนในบังคับของเขาได้ จึงตั้งศาลกงสุลเพื่อพิจารณาคดีพิพาทระหว่างคนในบังคับของเขา กับคนไทย ทำให้ชาวต่างประเทศมีเอกสิทธิ์ไม่ต้องขึ้นศาลไทย ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการเมืองและการบริหารประเทศมากขึ้น เนื่องจากต่างชาติแต่ละประเทศได้พยายามทุกวิถีทางที่จะเพิ่มจำนวนคนในบังคับของตนให้มากขึ้น และชาวเอเชียด้วยกันจำนวนมากต่างขอเข้าอยู่ในบังคับของฝรั่ง แม้ชาวไทยบางพวกก็ยังขอหนังสือจากกงสุลเพื่อขอเป็นคนในบังคับของต่างชาติอีกด้วย หนังสือคุ้มกันพิเศษนี้มีการซื้อขายกันอย่างลับ ๆ สภาพเช่นนี้เป็นภาวะที่สุญญากาศ ทางเดียวที่จะแก้ปัญหานี้ก็คือ จะต้องปฏิรูประบบกฎหมายและศาลไทยให้อยู่ในระดับที่ชาวต่างประเทศยอมรับ และก่อนที่จะปฏิรูปกฎหมายนั้น จำต้องจัดระเบียบทางการศาลให้เป็นระเบียบมากขึ้น โดยยุบเลิกศาลที่เดิมมีอยู่ 16 ศาลในกรุงเทพฯ เหลือเพียง 7 ศาลคือ ศาลอุทธรณ์คดีหลวง ศาลอุทธรณ์คดีราษฎร์ ศาลพระราชอาญา ศาลแพ่งเกษม ศาลแพ่งเกษมหลวง ศาลสรรพากร และศาลต่างประเทศ จากนั้นก็เริ่มปรับปรุงศาลหัวเมือง โดยโอนให้มาสังกัดกระทรวงยุติธรรมเช่นเดียวกัน เพื่อให้ระบบศาลไทยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทรงตั้งโรงเรียนกฎหมายเพื่อสร้างบุคลากรขึ้นใช้ในกระบวนการยุติธรรมตามคำกราบบังคมทูลของกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ซึ่งทรงเป็นครูผู้สอนกฎหมายเอง มีนักเรียนเป็นผู้พิพากษาหัวเมือง ข้าราชการบริพาร และผู้ใกล้ชิดในวัง มาฟังคำสอนและฝึกอบรมประมาณ 100 คนเศษ โดยเสด็จในกรมฯ ทรงนิพนธ์ตำรากฎหมายเพื่อประกอบการศึกษาเล่าเรียนในสมัยนั้นไว้มากมายหลายเล่ม อาทิ กฎหมายราชบุรี คำอธิบายไค้ดอาญา พระราชบัญญัติในปัจจุบัน คำพิพากษากรมการฎีกาบางเรื่อง และเล็กเซอร์กฎหมายที่ดิน เป็นต้น แต่ละเล่มล้วนเป็นวรรณกรรมที่ละเอียดลึกซึ้ง มีมาตรฐานสูง ซึ่งผู้ประกอบการวิชาชีพกฎหมายได้ยึดถือเป็นหลักในการดำเนินวิชาชีพอย่างแพร่หลายตลอดมา

ส่วนการปฏิรูประบบกฎหมาย รัชกาลที่ 5 ทรงให้มีการเปลี่ยนแปลงกฎหมายไทยให้เป็นกฎหมายที่ทันสมัยและยอมรับกันโดยทั่วไปเช่นเดียวกับที่ใช้ในยุโรป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้โดยเร็วให้ทันกับสถานะของประเทศในขณะนั้นที่ต้องให้ต่างชาติยอมรับกฎหมายไทยและยอมรับขึ้นศาลไทย เพื่อให้เอกราชทางการศาลคืนมา พระองค์จึงทรงให้แก้ไขกฎหมายตามแบบระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร โดยให้จัดทำเป็นรูปแบบประมวลกฎหมาย ตามความเห็นของคณะกรรมการตรวจ

ชำระและร่างกฎหมาย ที่พระองค์ได้ทรงตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2440 อันประกอบด้วยนักกฎหมายชั้นนำของไทยและของต่างประเทศ ซึ่งคณะกรรมการชุดนี้มีบทบาทและหน้าที่สำคัญในการร่างประมวลกฎหมายของไทยต่อมา คณะกรรมการชุดนี้เกิดขึ้นตามความคิดริเริ่มของ นายโรแลง ยัคแมงส์ (Rolin Jacquemyns) ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินชาวเบลเยียม ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานยศเป็นเจ้าพระยาอภัยราชา ที่เสนอให้มีสภาที่ปรึกษากฎหมายและดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยของกฎหมาย

สาเหตุที่รัชกาลที่ 5 ทรงตัดสินพระทัยให้การแก้ไขกฎหมายเป็นไปตามระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร เนื่องมาจากความเห็นของคณะกรรมการตรวจชำระและร่างกฎหมายได้พิจารณาถี่ถ้วนแล้วเห็นว่า ระบบกฎหมายอังกฤษเหมาะสมกับชาวอังกฤษมากกว่าประเทศอื่น เพราะเป็นกฎหมายที่ใช้ขนบธรรมเนียมประเพณีและคำพิพากษาของศาลเป็นหลัก ตัวบทกฎหมายก็มีได้รวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่ทำให้ยากลำบากแก่การศึกษา ส่วนระบบกฎหมายของประเทศที่ใช้ประมวลกฎหมายซึ่งมีกฎหมายโรมันเป็นหลักนั้น เป็นกฎหมายที่แบ่งหมวดหมู่อย่างมีระเบียบเข้าใจง่าย มีตัวบทกฎหมายแน่นอนและเป็นหลักฐานเหมาะสมกับประเทศไทย ซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างการพัฒนาประเทศในทุกๆ ด้าน ดังนั้น สิ่งจำเป็นที่สุดในการบัญญัติกฎหมายก็คือ ความชัดเจนเข้าใจง่าย และใช้สะดวก นอกจากนี้ ประเทศต่างๆ ในยุโรปล้วนแต่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย การที่ประเทศไทยใช้ระบบกฎหมายเดียวกับประเทศส่วนใหญ่ในยุโรป ก็จะทำให้เป็นที่พอใจแก่ประเทศเหล่านั้น และทำให้สะดวกแก่การเจรจาขอลดเปลี่ยนสิทธิสภาพนอกอาณาเขตได้

การแก้ไขกฎหมายใหม่นี้ คณะกรรมการตรวจชำระและร่างกฎหมายได้เลือกที่จะร่างกฎหมายลักษณะอาญาก่อนกฎหมายฉบับอื่น โดยร่างในรูปแบบของกฎหมายลายลักษณ์อักษรประเภทประมวลกฎหมาย ร่างเป็นภาษาอังกฤษก่อนแล้วแปลเป็นภาษาไทย สำเร็จเรียบร้อยเมื่อปี พ.ศ. 2450 จากนั้นก็พิมพ์เป็น 3 ภาษา คือ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาฝรั่งเศส แล้วนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย และพระองค์ทรงประกาศใช้บังคับเป็นกฎหมาย เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2451 กฎหมายอาญาที่แก้ไขใหม่นี้มีชื่อว่า “กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127” ซึ่งถือว่าเป็นประมวลกฎหมายฉบับแรกของไทย และเป็นกฎหมายที่ทันสมัยยิ่งในสมัยนั้น เพราะได้นำเอาหลักกฎหมายอันเป็นที่นิยมในประเทศต่างๆ มาพิจารณาตัดแปลงให้เข้ากับสภาพของสังคมไทย เมื่อเปรียบเทียบกับประมวลกฎหมายอาญาของต่างประเทศ เช่น ฝรั่งเศส เยอรมนี ญี่ปุ่น หรืออินเดียแล้ว ย่อมเห็นได้ว่ากฎหมายลักษณะอาญาของไทยฉบับนี้มีบทบัญญัติที่สั้นกะทัดรัด เข้าใจง่ายและสะดวกแก่การใช้มากกว่ากฎหมายอาญาของประเทศใดๆ หลังจากกฎหมายลักษณะอาญาใช้บังคับแล้วได้มีการปรับปรุงกฎหมายลักษณะอาญาให้ทันสมัยยิ่งขึ้นปี พ.ศ. 2486 และต่อมาได้ยกเลิกกฎหมายลักษณะอาญานี้ แล้วให้ใช้ “ประมวลกฎหมายอาญา” ที่ปรับปรุงขึ้นใหม่จาก

กฎหมายลักษณะอาญานี้เองใช้บังคับแทน โดยให้เริ่มใช้บังคับประมวลกฎหมายอาญาตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2500 เป็นต้นไป

สำหรับกฎหมายสำคัญอื่น ๆ ได้จัดทำเป็นประมวลกฎหมายเช่นเดียวกัน จึงถือได้ว่าไทยได้เปลี่ยนระบบการใช้กฎหมายจาก ระบบกฎหมายจารีตประเพณี มาเป็นระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษรตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน แต่สิทธิสภาพนอกอาณาเขตยังไม่หมดไป ในรัชสมัยนี้ เนื่องจากกฎหมายสำคัญบางฉบับยังไม่เสร็จแต่องค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมหาราชได้ทรงสิ้นพระชนม์เสียก่อน

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้ทรงสืบทอดนโยบายของรัชกาลที่ 5 ที่มุ่งจะปลดพันธะอันเนื่องมาจากสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้หมดไปจากไทย พระองค์จึงทรงให้ดำเนินงานร่าง “ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์” และประมวลกฎหมายอื่น ๆ ไปพร้อมกัน สำหรับประมวลกฎหมายแพ่งและพานิชย์นั้น ได้บัญญัติรวมกฎหมายแพ่งและกฎหมายพาณิชย์เข้าไว้ในประมวลกฎหมายเล่มเดียวกัน เหมือนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของประเทศสวิส มิได้แยกออกเป็นประมวลกฎหมายสองฉบับเหมือนเช่นประเทศฝรั่งเศส เยอรมนี และญี่ปุ่น เนื่องจากการค้าของไทยในขณะนั้นไม่กว้างขวางพอที่จะต้องได้รับความคุ้มครองทางด้านการพาณิชย์เป็นพิเศษ เมื่อร่างกฎหมายสำคัญที่เหลือเสร็จแล้วได้มีการประกาศใช้บังคับ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ซึ่งเป็นกฎหมายหลักในการดำเนินคดี ทำให้ประเทศต่างชาติพอใจในกระบวนการยุติธรรมของไทย และยินยอมให้คนของเขาขึ้นศาลไทยโดยใช้กฎหมายไทยบังคับ ทำให้เอกราชทางการศาลของไทยกลับคืนมา มีผลทำให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตของคนต่างชาตินั้นหมดสิ้นไปจากไทยตั้งแต่นั้นมา

2.5.3 การเปลี่ยนระบอบการปกครอง

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ได้ทรงปกครองประเทศตามแนวทางที่รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 ทรงดำเนินนโยบายไว้ ใช้กฎหมายตามที่ใช้บังคับในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 สืบมา ในรัชสมัยนี้จึงเป็นการใช้กฎหมายตามแบบระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษรดังเดิม สำหรับการปกครองในช่วงต้นรัชกาลที่ 7 ยังคงปกครองตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่เนื่องจากปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ขึ้น และประเทศไทยได้รับผลกระทบจากสงครามโลกครั้งนี้มากมาย รัชกาลที่ 7 ทรงต้องบูรณะประเทศครั้งใหญ่ ทำให้สภาพการเงิน การเศรษฐกิจ ฝืดเคือง ทั้งของประเทศและของ

ประชาชน ประเทศตกอยู่ในภาวะวิกฤตเกิดการปฏิวัติการปกครอง โดย “คณะราษฎร” เพื่อให้ประเทศไทยเปลี่ยนการปกครองจาก ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ไปเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ไม่ประสงค์ให้คนไทยทำร้ายกันเอง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน “รัฐธรรมนูญ ” ให้แก่ปวงชนชาวไทย ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทย มีชื่อว่า “ **พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ.2475** ” อันมีผลทำให้ประเทศไทยได้เปลี่ยนระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งพระมหากษัตริย์อยู่เหนือกฎหมาย มาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้กฎหมาย หลังจากนั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ และทรงไปประทับอยู่ที่ประเทศอังกฤษจนถึงสิ้นพระชนม์ที่ประเทศอังกฤษ

2.5.4 กฎหมายปัจจุบัน

ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสละราชสมบัติแล้ว พระมหากษัตริย์องค์ต่อ ๆ มาคือ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 และพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ 9 รัชกาลที่ 10 ทรงปกครองประเทศในระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีสภานิติบัญญัติเป็นผู้ออกกฎหมาย รัฐสภาของไทยเป็นสภาคู่ซึ่งประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา กฎหมายที่ใช้เป็นรูปแบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร ทั้งที่เป็นประมวลกฎหมาย พระราชบัญญัติ พระราชกำหนด พระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง และกฎหมายส่วนท้องถิ่น โดยนำกฎหมายที่ใช้บังคับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงรัชกาลที่ 7 มาใช้บังคับสืบต่อมาพร้อมกับมีการปรับปรุงแก้ไขให้เข้ากับสภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป และออกกฎหมายใหม่เพิ่มเติมอีกหลายฉบับตามความจำเป็นของสภาพสังคม เช่น พระราชบัญญัติยาเสพติด พระราชบัญญัติประกันสังคม พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ เป็นต้น และการบริหารปกครองประเทศจะยึดกฎหมายเป็นหลัก เพื่อให้เกิดความสงบสุขและเกิดประโยชน์สาธารณะแก่สังคมส่วนรวม ตามแบบประเทศที่เป็นประเทศนิติรัฐ